

KENTSEL KÜLTÜREL MİRAS ALANLARINDA NİTELİK, NİCELİK, YÜZÖLÇÜMÜ VE YÖNETİM ARAÇLARININ KORUMA DURUMUNA YANSIMALARI ve KORUMA SORUNLARI¹

Fatma Sema SEKBAN² Mine TOPÇUBAŞI³

Öz

Bu retrospektif çalışma, Dünya Miras Listesi'ndeki kentsel kültürel miras alanlarına ilişkin tehditleri ve koruma durumuna etkilerini saptamak amacıyla gerçekleştirilmiştir. Listeye 1979-2018 tarih aralığında i, ii, iii, iv veya daha fazlası kriterle, kültürel kategoride, kentsel temalı yedi alan girmiştir. Alanların Üstün Evrensel Değer Beyannameleri, Reaktif İzleme Araçları, UNESCO Dünya Miras Komitesi Kararları incelenerek değerlendirilmiştir. Bulgularda 144 Taraf Devletin 566 varlık için 3627 rapor hazırladığı; kategorik değerlendirmede 566 varlığın 385'inin (%68) kültürel, 153'ünün (%27) doğal ve 28'inin (%5) karma alan olduğu saptanmıştır. Dikkat çekici bir başka bulgu toplam 14 başlıkta sıralanan tehditlerden yalnızca ikisinin sosyal içerikli olmasıdır. Bunlardan, yönetim ve kurumsal faktörlerin alt başlığı olan beş tehdidin listede ilk on arasında bölge bazlı oranlarda değişiklik göstermekle birlikte %58'le başlayıp %84 düzeyine ulaştığı görülmektedir. Koruma çalışmalarına erken başlayan ve sistemli yürüten miras alanlarının tehdit faktörlerini etkin bir şekilde yönettiği dikkat çekmiştir. Alanları tehdit faktörlerinden koruyabilmenin temel yolu; yönetim sisteminin tehditler doğrultusunda geliştirilmesidir.

Anahtar Kelimeler: UNESCO, Dünya Mirası, Koruma Durumu, Alan Yönetim Planı, Kentsel Kültürel Miras Alanları.

JEL Codes: R28, C51, F53.

REFLECTIONS OF QUALITY, QUANTITY, AREA AND MANAGEMENT TOOLS TO THE STATE OF CONSERVATION IN URBAN CULTURAL HERITAGE AREAS AND PRESERVATION PROBLEMS

Abstract

This retrospective study was conducted to determine threats to urban cultural heritage sites on World Heritage List and threats' effects on the conservation status. Seven sites were included between 1979-2018 with criteria i, ii, iii, iv or more, as urban-themed in the cultural category. Statements of OUV, Reactive Monitoring Tools and UNESCO World Heritage Committee Decisions of the sites have been evaluated. Findings indicate that 144 States Parties have prepared 3627 reports for 566 areas; In the categorical evaluation, it was determined that 385 (68%) cultural, 153 (27%) natural and 28 (5%) mixed sites. Another remarkable finding is that only 2 of the 14 threat titles have social content. Of these, five threats, which are sub-headings of management and institutional factors, are among the top ten list, although the rates vary by region, starting with 58% and reaching 84%. It is noteworthy that heritage sites, which started conservation studies early and carried out systematically, effectively managed the threat factors. The primary way to protect sites from threat factors; is to develop the management system in line with threats.

Keywords: UNESCO, World Heritage, State of Conservation, Site Management Plan, Urban Cultural Heritage Site.

JEL Codes: R28, C51, F53

¹ Bu makale, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsünde hazırlanan, "Kentsel Kültürel Miras Alanlarında Alan Yönetimi Deneyimleri ve Yerele Özgü Koruma-Yönetim Model Önerisi: Kastamonu Tarihi Şehir Merkezi Örneği" başlıklı doktora tezinden türetilmiştir.

² **Sorumlu yazar**, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi. fatmasemayucel@yahoo.com, Orcid No: 0000-0002-6851-0686

³ Gebze Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi. minetopcubasi@gmail.com, Orcid No: 0000-0002-8426-1296.

Makalenin Türü (Article Type): Araştırma Makalesi (Research Article)

Makale Geliş Tarihi (Received Date): 25.01.2022

Makale Kabul Tarihi (Accepted Date): 11.04.2022

Atf (Cite): Sekban, F. S. & Topçubaşı, M. (2022). Kentsel Kültürel Miras Alanlarında Nitelik, Nicelik, Yüzölçümü ve Yönetim Araçlarının Koruma Durumuna Yansımaları ve Koruma Sorunları, *Sosyal Bilimler Metinleri*, 2022(1), 27-45.

1. Giriş

Dünyanın ortak miras bilinci gelişen dünya için sıradan, ancak uzmanlar için sıra dışı bir olaya; 1960'larda gündeme gelen Nil nehri üzerindeki Assuan Barajı'nın 3000 yıllık Abu Simbel Tapınağı'nı tehdit etmesine ve sonrasında Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü'nün (*United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization-UNESCO*) liderliğinde gerçekleştirilen koruma çalışmalarına dayanmaktadır. Mısır ve Suriye hükümetlerinin, UNESCO'ya yardım talebiyle başvurması ve ardından bu kültür varlığının korunması üzerine gelişen dünyanın ortak tecrübesi UNESCO Dünya Kültür ve Doğal Mirası Koruma Sözleşmesi'nin (1972) başlangıcı sayılmaktadır.

UNESCO Dünya Mirası Komitesi (DMK) Paris şehrinde gerçekleştirilen ilk oturumunda (1977), Dünya Miras Sözleşmesi'ne ilişkin birçok esasın ilk adımları atılmıştır. Miras alanlarına ilişkin yapılan çalışmalarda ana çerçeve; Operasyonel Kılavuz, Üstün Evrensel Değer (ÜED/Outstanding Universal Value-OUV), Reaktif İzleme Süreci, Misyon Heyeti Ziyaretleri, Alan Yönetim Planları, Miras Etki Değerlendirme gibi çeşitli prosedür, proses ve tanımla birlikte oluşturulmaktadır. Bu çerçevenin sistem odaklı yaklaşımla kurgulandığı Operasyonel Kılavuz'un ilk versiyonunda açıkça görülmektedir.

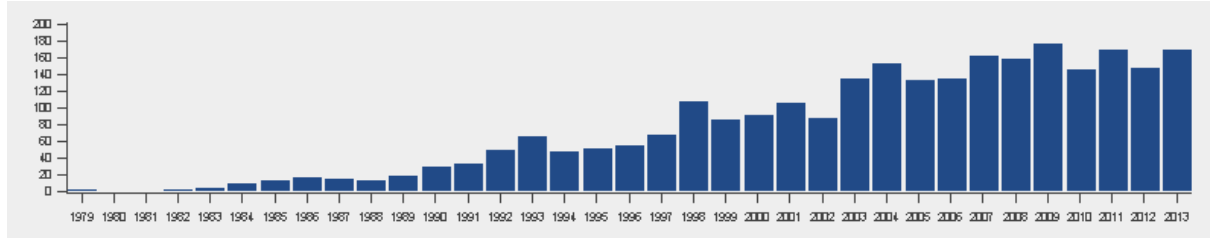
1972'de oluşturulan Dünya Miras Sözleşmesi, 'Üstün Evrensel Değer'e (ÜED) sahip varlıkları "Korunarak gelecek nesillere ulaştırmaya" değer bulmakta, listeye kabul etmekte, bu varlıklarla ilişkili karar, proje, müdahale ve/veya aksiyonların tamamını Üstün Evrensel Değer kavramına temellendirmektedir (ICOMOS Dünya Mirası Kültür Varlıkları Etki Değerlendirme Rehberi, 2011).

"Üstün Evrensel Değer" kavramındaki "Evrensel" ifadesinin, varlıkla bağlantılı kültür yapısı ve tarih devri dikkate alınarak değerlendirilmesi gerektiğinin (WHC Operational Guidelines, I. Bölüm A-6 paragrafı 7. Madde, 1977) altını çizen kılavuz, varlıkların muhafaza/koruma durumunu (State of Conservation/SOC) ilişkin unsurları madde madde sıralamıştır. Bu noktada koruma durumu özelinde bir metot oluşturma çabasından bahsedilebilir. Metodu tanımlayan unsurlar; teşhis, sorumlu kurum, tarihi arka plan, projeler, hukuki, teknik, yönetsel ve ekonomik koruma araçlar, yönetim planları şeklinde tanımlanmıştır (WHC Operational Guidelines, I. Bölüm D paragrafı 14. madde-iv, 1977). Kılavuza göre, evrenselliği kültürle ilişkili yorum gerektiren varlıkların koruma durumları, "Dünya Mirası" çalışmalarının ilk evrelerinde kurgu üzerinden analiz edilir ve yönetilirken, yaşanan tecrübeler önemli bir bileşenin göz ardı edildiğini göstermiştir. Dünya Miras Merkezi (DMM) 1977'de madde 14-iv'de sıralanan unsurlar üzerinden varlıkların koruma durumlarını analiz ederken, günümüzdeki analizler varlıklara ilişkin tehditler üzerinden yapılmaktadır.

1979 ile 2013 yılları arasında Dünya Mirası Komitesi'ne bildirilen Dünya Mirası özelliklerine olumsuz etki eden faktörler henüz tehdit gruplarına göre kategorize edilmemiştir. Varlıklar doğal, karma, kültürel olmak üzere miras kategorilerine ayrılmış ve Afrika, Arap Devletleri, Asya-Pasifik, Avrupa ve Kuzey Amerika, Latin Amerika ve Karayipler olmak üzere bölgesel bazda sınıflandırılmıştır (WHC State of Conservation of World Heritage Properties, 2014). Ancak UNESCO Dünya Miras Listesi'ndeki alanların koruma durumu raporlarını Koruma Durumu Bilgi Sistemi adı altında paylaştığı resmi web sayfası (URL-1) dikkate alındığında, temel vurgunun tehditler üzerinden yapıldığı görülmüştür. Bilgi sistemine dair "*Dünya Mirası niteliklerinin devamlılığı için 1979'dan günümüze dek geçmiş ve güncel tehditler hakkında doğruluğu kesin bilgiler sunar.*" ifadesi tehditler üzerine çalışmalara ve önemine dikkat çekmektedir (URL-1). Bu ise varlığa ilişkin değerlendirmelerin etkin ve kapsamlı olabilmesi için tehditlerin dikkate alınması gerektiğini işaret etmektedir.

Abu Simbel Tapınağı'nın varlığına ilişkin bir tehdit, Dünya Mirası kavramının ortaya çıkmasına neden olsa da DMM ilk 20 yıl boyunca çalışmalarını tehdit odakları yerine metot odaklı gerçekleştirmiştir. İlk zamanlara ilişkin bu durum, Koruma Durumu Raporlarında ve faktör yelpazesinde daha az tehdit olarak kendini göstermektedir. Varlıkların durumu analiz edildiğinde, DMM güncel tehditleri daha fazla odağa almış ve bundan sonra sistemi yeniden düzenlemiştir.

Şekil 1. Dünya Mirası Komitesi tarafından 1979 ve 2013 yılları arasında incelenen Koruma Durumu (SOC) raporlarının sayısını gösteren grafik

Kaynak: URL-1

1979'daki ilk rapordan 2013'e kadar olan Koruma Durumu Raporları üzerinde gerçekleştirilen istatistik bir çalışma, %75-81 bandında yönetimle ilgili faktörlerin dünya mirasını tehdit ettiğini ve kalan yüzdelik dilimde ise diğer faktörlerin yer aldığını göstermektedir. Bu durum sınırlı bir alana özgü değildir, aksine geniş bir coğrafyada en yoğun karşılaşılan tehdit olarak saptanmıştır (WHC State of Conservation of World Heritage Properties, 2014).

Bu saptamadan yola çıkarak çalışmada, varlığa ilişkin yüz ölçüm, nitel, nicel veriler ve yönetim planı bileşenlerini kapsayan "Yönetim ve Kurumsal Faktörler" ile tehditler arasında ilişki olup olmadığı araştırılmaktadır. "Varlığın koruma durumunun analizinde güvenilir olan koruma metodlarının yerine tehditlerin odakta olmasıdır" hipotezine dayanmaktadır. Koruma Durumu ve alt unsurlarının (teşhis, sorumlu kurum, tarihi arka plan, projeler, hukuki, teknik, yönetsel ve ekonomik koruma araçları, yönetim planları) tehditlerle ilişki ve etkileşimlerinin tespiti amaçlanmıştır.

2. Yöntem Üzerine

Bu makalede ele alınan problem için literatür taraması yapılmış, ardından örneklerden oluşan bir küme oluşturulmuştur. Kümedeki varlıkların önce ÜED Beyanı analiz edilmiş, sonra Koruma Durumu (SOC) Raporları ve Periyodik Raporlamaları (PR) incelenmiştir. Rapor formundaki bu iki temel araç varlığın yönetimi, takibi ve korunması için kullanılmakta ve Reaktif İzleme araçları olarak anılmaktadır.

Periyodik Raporlamalar, taraf devletlerin ilgili miras alanlarında Dünya Mirası Sözleşmesi'nin uygulanması konusunda alanı ve eylemleri değerlendirdikleri raporlardır. Altı yılda bir bölge bazlı döngüler olarak gerçekleştirilmektedir. 2000-2006 yılları arasında Periyodik Raporlama 1.döngü, 2008-2015 yılları arasında 2. döngü gerçekleştirilmiştir. 2018 yılında 3. döngüye başlanmıştır ve 2024 yılına dek sürecektir (URL-2). Periyodik raporlamayla birlikte miras alanına ilişkin araç ve süreçler birinci kaynak olan taraf devletin sunduğu bilgiler ışığında izlenebilmektedir.

Koruma Durumu Raporları ise Reaktif İzleme'nin ikinci ve önemli bir başka aracıdır. Taraf devletçe hazırlanarak DMM'ne sunulur. İçeriğinde miras alanında tekrarlayan problemler, tehditler, çözüm öneriler ve/veya önlemler, varlığın koruma durumuna dair bilgiler yer almaktadır.

Çalışma, 1979-2018 yılları arasında Koruma Durumu Raporlarına ilişkin istatistiklerin incelenmesi, eleme yöntemiyle ortaya çıkan örneklem kümesi örneklerine ait ÜED Beyanları, Periyodik Raporlama 1. ve 2. Döngü verileri, Koruma Durumu Raporları, DMK kararları, ICOMOS görüş, tavsiye ve önerilerinin analizini içermektedir. Sürecin gelişimi gözlem yöntemine dayanılarak gerçekleştirilmiş, çalışma veri toplama teknikleri UNESCO'nun DMM web sayfasında yayınlanan veriler dikkate alınarak geliştirilmiş, sonuçla hipotezde sıralanan faktörler arasında nedensel bir ilişki olup olmadığı değerlendirildiğinden, analitik araştırmaların alt grubu olan Vaka (Olgu)-Kontrol Araştırması yöntemi kullanılmıştır. Bu çalışmada; zaman ilişkisi bağlamında, Koruma Durumu Raporlaması açısından UNESCO DMM'nin miladını oluşturan 1979-2018 arasındaki süreç değerlendirilmekte olup 1. ve 2. döngü periyodik raporlamaları dikkate alındığı için retrospektif bir çalışmadır.

Bilgi Sistemi veri tabanı, dünya miras alanlardaki koruma durumu araştırmaları için belli alt başlıklara ayrılmıştır. Varlıkların gruplandırılması miras kategorisi, temalar, kriterler, taraf devlet, bölge, tarih aralığı, tehditler olmak üzere bu alt başlıklar yardımıyla yapılabilmektedir. Sistemde, koruma durumu, tehditler, varlıklar ile varlıklar ve tehditler olarak ayrıca gruplama olanağı da yer

almaktadır. Bunlara ek olarak tehditlerin sıralandığı bir sekme ile tehditlerle arama yapılması gibi alanlar da geliştirilmiş olması tehdit vurgusunu ön plana çıkarmaktadır.

Örneklem seçiminde bazı ölçütler saptanmış ve küme seçimi bu doğrultuda ortaya çıkmıştır. Bu ölçütler, 1979 ile 2018 arasında ilk dört kriterle (i, ii, iii, iv) birlikte Dünya Mirası Listesi'ne girmiş olmak, kültürel miras kategorisinde ve kent teması altında yer almak olarak sıralanmıştır. Dünya Mirası Listesi'ne giriş için on kriterden ilk dördü, "i. insanın yaratıcı dehasının bir şaheserini temsil eder; ii. mimari veya teknoloji, abidevi sanatlar, şehir planlama veya peyzaj tasarımı konusundaki gelişmeler üzerine bir zaman zarfı içinde dünyanın belli bir kültürel alanında insan değerleri arasındaki önemli alışveriş sergiler; iii. yaşayan veya ortadan yok olmuş bir kültürel geleneğe veya bir medeniyete yönelik eşsiz veya en azından istisnai bir tanıklık üstlenir; iv. insanlık tarihinde önemli bir aşamayı veya aşamaları gösteren bir yapı türü, mimari veya teknolojik grup veya peyzaj için istisnai bir örnek olur" şeklinde sıralanmaktadır (WHC/Operational Guidelines, II. Bölüm D paragrafı 77. madde, 2017; URL-3).

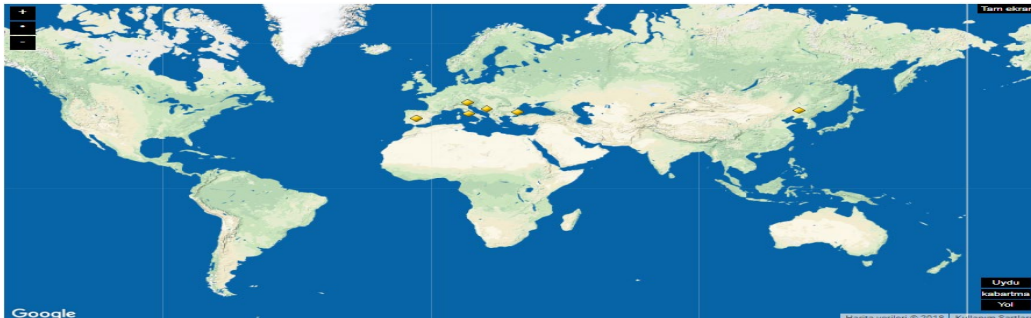
Varlıklara ilişkin tehditlerin ve koruma durumu yansımalarının da temel ölçüt olarak kabul edildiği çalışmada, kent temalı yedi kültürel miras alanı ve onlara ev sahipliği yapan altı taraf devlet örneklem olarak sunulmaktadır.

Şekil 2. Bilgi Sistemi örneklem seçim kriterleri ekranı

Kaynak: URL-1

Kümelenme için kriterler seçildiğinde altı taraf devlet ve onlarla ilişkili kültürel miras alanı olan yedi kent yerleşimiyle karşılaşmaktadır. Çin'den Pekin ve Shenyang şehirlerinde Ming Hanedanlığı ve Qing (Çing) Hanedanlığı İmparatorluk Sarayları, Türkiye'den İstanbul Tarihi Alanları, İspanya'dan Kordoba Tarihi Merkezi, İtalya'dan Floransa Tarihi Merkezi ve yine İtalya'dan Venedik ve Lagünü, Vatikan, İtalya'dan Roma Tarihi Merkezi ve San Paolo Fuori le Mura, Karadağ'dan Kotor Doğal ve Kültürel-Tarihsel Bölgesi kümede yer almaktadır.

Şekil 3. Bilgi Sistemi'ndeki eleme sonrasında örneklemelerin dünya üzerinde dağılımını gösteren harita

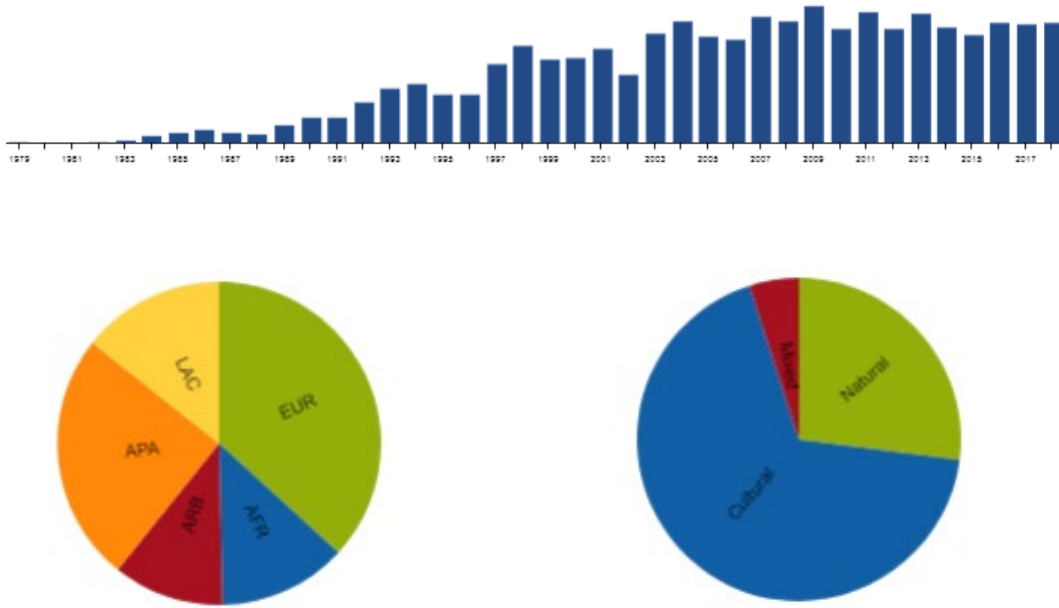

Kaynak: URL-1

3. Bulgular

Miras alanlarına özgü ilk Koruma Durumu Raporu, 1979'da Kotor Doğal ve Kültürel -Tarihsel Bölgesi için Karadağ tarafından hazırlanmış ve bu alan için en temel tehdit, deprem olarak nitelendirilmiştir. İlk rapordan sonra, 1979-2018 yılları arasında toplamda 144 Taraf Devleti 566 varlık için 3627 rapor hazırlamıştır. Koruma durumu raporlanan varlıkların dağılımı, bölgesel bazda değerlendirildiğinde: Avrupa ve Kuzey Amerika Bölgesi (EUR) %37, Asya Pasifik Bölgesi (APA) %25, Latin Amerika ve Karayipler Bölgesi (LAC) %14, Afrika Bölgesi (AFR) %13, Arap Devletleri Bölgesi (ARB) %11 yüzdelik diliminde yer almaktadır. Toplam 566 varlığın kategorik değerlendirmesinde, %68'lik oranla 385'i kültürel alan (Cultural), %27'lik oranla 153'ü doğal alan (Natural) ve %5'lik oranla 28'i karma (Mixed) alanlardır (URL-1).

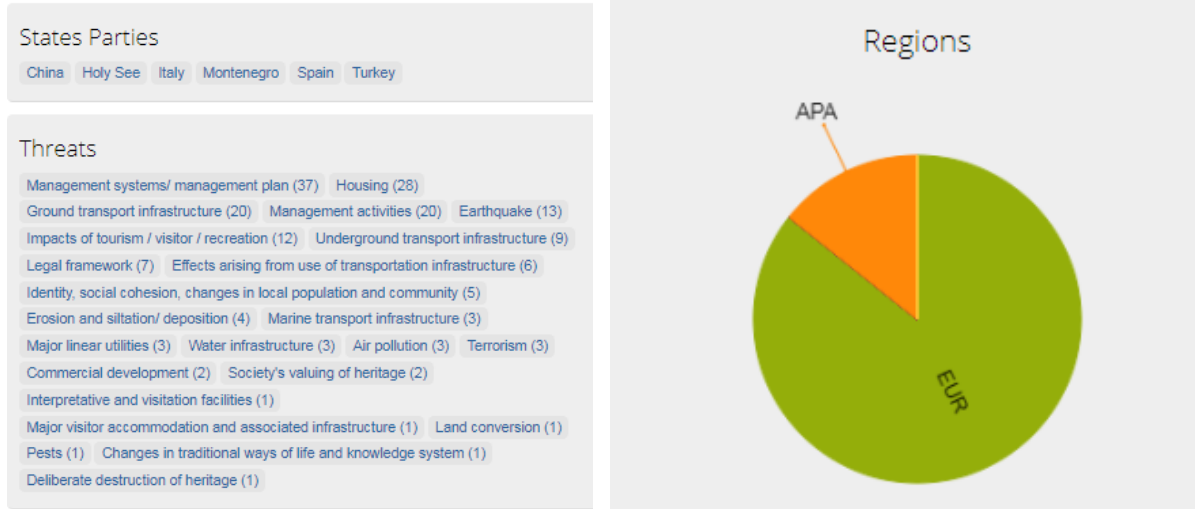
Şekil 4. Her yıl incelenen mülk sayısı (üstte), 1979'dan günümüze dek varlıkların bölgelere (sol alt) ve kategorilere (sağ alt) göre dağılımını gösteren grafikler

Kaynak: URL-1

Genel durum değerlendirmesinden sonra, örneklem özelinde değerlendirme yapıldığında; 6 taraf, devletin 7 kentsel kültürel miras alanı için 1979-2018 yılları arasında hazırladığı 54 rapor dikkat çekmektedir. Bu raporların içeriğinde anılan tehditlerin en üst sırada olanı 54 raporun 37'sinde anılan yönetim sistemleri/yönetim planı, 28'inde konut, 20'sinde karayolu taşımacılığı alt yapısı, 20'sinde yönetim faaliyetleri, 13'ünde turizm/ziyaretçi/rekreasyonun etkileri, 12'sinde yer altı ulaşım altyapısı incelenmektedir. Diğerlerinde ise; dokuzunda yasal çerçeve, yedisinde ulaşım altyapısının kullanımından doğan etkiler, altısında kimlik, sosyal uyum (sosyal kohezyon), yerli nüfusu ve toplumsal değişimler, beşinde erozyon ve siltasyon/biriktirme, dördünde deniz taşımacılığı alt yapısı ile üçer raporda temel lineer altyapı, su alt yapısı, hava kirliliği, terörizm ve ticari gelişim, ikişer raporda toplumun miras değerlemesi ve yorumlayıcı ve ziyaret olanakları, birer raporda büyük ziyaretçi toplu konaklamaları ve ilgili altyapı, arazi dönüşümü, böcekler/zararlılar, geleneksel yaşam ve bilgi sistemindeki değişiklikler, kültürel mirasın yok edilmesi konularına değinilmiştir.

Şekil 5. İlk dört kriterle listeye girmiş kent temalı kültürel miras alanlarına dair Bilgi Sistemi'nde sıralanan tehditler

Kaynak: URL-1

Koruma durumuna ilişkin tehditler temel olarak 14 ana başlıkta incelenmektedir; (1) Binalar ve Kalkınma, (2) Ulaştırma Altyapısı, (3) Kamu Hizmetleri veya Servis Altyapısı, (4) Kirlilik, (5) Biyolojik Kaynak Kullanımı/Modifikasyonu, (6) Fiziksel Kaynak Çıkarma, (7) Fiziksel Dokuyu Etkileyen Yerel Koşullar, (8) Mirasın Sosyal ve Kültürel Kullanımları, (9) İnsan Etkenli Olumsuz Faaliyetler, (10) İklim Değişikliği ve Şiddetli Hava Olayları, (11) Ani Ekolojik veya Jeolojik Olaylar, (12) İstilacı/Yabancı Türler veya Aşırı Bol Türler, (13) Yönetim ve Kurumsal Faktörler ve (14) Diğer Faktörler (URL-4).

Dünya Miras Alanlarının nitelik ve nicelikleri üzerinden örneklem seçildiğinde, bölgeler arasındaki dağılımda Çin'deki bir varlıkla birlikte Asya Pasifik Bölgesi %14'lük; Avrupa Bölgesi altı varlıkla %86'lık bir dilimde yer almaktadır (Şekil 5). Bu alanların ÜED Beyanları (OUV Statement), 1. döngü ve varsa 2. döngü PR'ları ve Koruma Durumu Raporları üzerinden koruma durumları ve sorunları analiz edilmektedir.

Çin'deki Pekin ve Shenyang şehirlerinde Ming Hanedanlığı ve Qing (Çing) Hanedanlığı İmparatorluk Sarayları 12,96 ha miras alanına sahiptir ve ilk dört kriterle (i, ii, iii, iv) listeye kabul edilmiştir. 1925-26 yıllarından beri devlet koruması altında, 1987'den beri listede olan sarayların, ÜED beyanı kapsamında Koruma ve Yönetim Gereklilikleri'nde 1. dereceden anıt eser olarak korunduğu beyan edilmiştir. 1996 yılında Çin Halk Cumhuriyeti Kültürel Mirasın Korunması Kanununun varlığı, 2003 yılında özel yönetmeliklerle yasal düzenlemelerin geliştirilmesi, 2005 yılında tampon bölgenin (1.377 ha) tanımlanması vb. alan yönetim çalışmaları; hukuk, yönetim ve kurumsal ilişkiler bağlamında garanti niteliği taşımaktadır. (OUV Statement of Imperial Palace).

Çin taraf devleti için PR 1. döngüsü 2003'e denk gelmiş ve 2018'e dek yalnızca tek bir döngü gerçekleşmiştir. Raporlamada verilen bilgilere göre DMA, sözleşmeli veya geleneksel düzenleme yöntemlerinden biriyle değil yalnızca yasal düzenlemeler yoluyla yönetilmekte ve korunmaktadır. Yönetim sorumluluğu devlete aittir, bazı yapılara özel hukuk düzenlemeler yapılsa da korumanın yeterliliği genel kanunlarla sağlanmaktadır. Saraylar için 1988'den bu yana uygulanan bir yönetim planı bulunduğu, ek olarak yeni plan çalışmalarının sürdürdüğü bildirilmektedir. Varlığın korunması için Dünya Mirası Fonu, UNESCO Uluslararası Tanıtım Programı, UNDP, Dünya Bankası ve diğer kurumların ülke / bölgesel projeleri, ikili işbirliği gibi uluslararası fonların kullanılmadığı ifade edilmiştir (Periodic Reporting 1st Cycle, Section II, 2003). Yine aynı raporda, saraydaki güncel/olası yapısal hasarlar ve doğal afetler en büyük tehlike olarak sayılmaktadır.

Dünya Mirasına ilişkin toplam 7 Koruma Durumu Raporu DMM'ne sunulmuştur. Raporların tamamında toplam 25 tehditten bahsedilmektedir. Raporlarda yoğunlaşan tehditler: Yapılaşma ve kalkınma, mirasın sosyo-kültürel kullanımları ve diğer tehditler olarak tanımlanmıştır. Diğer tehditler altında, açık ve net kurgulanmış ilkelerin yokluğu ve koruma çalışmalarına öncü belge niteliğinde veriler

yer almaktadır. 2004-2007 arasındaki raporlarda yönetim sistemi/yönetim planı toplam dört defa, 2003-2004'te yönetim faaliyetlerine ilişkin tehditler toplam iki defa anılmıştır. Böylece 2003-2007 arasında Koruma Durumu raporları yasal çerçeve, yönetim faaliyetleri, yönetim sistemleri/yönetim planı olmak üzere üç ayrı tehdit unsuruna ve yönetim ve kurumsal faktörlere dikkat çekmektedir (SOC Reports of Imperial Palace).

Yönetim planı alanı 765,5 ha olan İstanbul'un Tarihi Alanları, 1985 yılında ilk dört kriterle listeye girmiştir. 2016 yılına dek miras alanın yönetimi merkezi yönetim, belediye ve farklı kamu kurumlarının ortak sorumluluğundaydı (OUV Statement of Historic Areas of Istanbul, 2011). Ancak 2016'da çıkarılan kanun hükmünde bir kararnameyle birlikte bütünüyle merkezi yönetimin sorumluluk alanında tanımlanmıştır (6745 ve 2863 sayılı kanunlar, alan yönetimi Ek-2A maddesi revizyonu, 2016). 2006'da İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından kurulan Alan Başkanlığı, DMA merkezi yönetimle idaresi amacıyla aynı kararnameyle merkezi yönetime başlanmıştır. Varlık yasal düzeyde koruma mevzuatıyla korunmakta; yasal düzenlemelerin, yönetim araç ve süreçlerinin koruma açısından yeterliliği vurgulanmaktadır. ÜED Beyanı'nda koruma ve restorasyon çalışmalarının uluslararası fon kaynaklarından bağımsız olarak gerçekleştirildiği bildirilmiştir. Merkezi yönetim, Kültür ve Turizm Bakanlığı, İstanbul İl Özel İdaresi'nin⁴ bütçe katkıları ve Avrupa Kültür Başkenti Projesi kapsamındaki fonlar bütçeyi oluşturmaktadır (OUV Statement of Historic Areas of İstanbul).

Varlığın PR'na bakıldığında 1. döngünün 2006 yılında, 2. döngünün 2014 yılında gerçekleştirildiği görülmektedir. Belgede varlık için koruma, uygulama ve izleme birimlerinin kurulmadığı ancak kurulacağı, yönetim planı olmadığı ancak hazırlanacağı ve korumaya ilişkin mevzuatta değişiklikler yapılacağı beyan edilmiştir. Tarihi alanların statü olarak turizm merkezi olarak ilanı, tarihi kent merkezlerinde rehabilitasyon/yenileme alanlarına ilişkin yasal durumların beyanı ve koruma mevzuatı vb. çalışma ve düzenlemelerin yeterince etkili olduğu deklare edilmiştir (Periodic Reporting 1st Cycle, Section II, Summary Document, 2006). 2004 yılında Danışma Kurulu oluşturulduğu, 2006'ya dek alan Başkanı görevlendirilmediği ancak gerektiği bildirilmiştir. Kamu yetkilileri, alan yönetimindeki etkinlikleri bakımından azdan çoğa doğru yerel, bölgesel ve ulusal olarak sıralanmıştır. Halihazırdaki yönetim sisteminin varlığın korunmasındaki yeterliliği ifade edilmiştir (Periodic Reporting 1st Cycle, Section II, Summary Document, 2006). Bütçeyi oluşturan esas bir finans kaynağı bulunmamaktadır. Devlet fonları, merkezi ve yerel yönetimin koruma için ayırdığı katkılar, uluslararası fon kaynaklarından aktarılan bölümler, Kültür ve Turizm Bakanlığı hibelerinin %10'u vd. değişken kaynaklar bütçeyi oluşturmaktadır. Raporlamada yeterli olduğu bilgisine yer verilmiştir (Periodic Reporting 1st Cycle, Section II, Summary Document, 2006).

Alanın güçlü-zayıf yönleri, tehdit ve fırsatları analiz edilmiştir. Alanda koruma ve yönetim DMA tanımlamasıyla birlikte gelen birincil fayda olarak görülmektedir. Alana ilişkin tehditler; kalkınma, çevre ve rant baskısı, doğal afetler, güncel nüfus, turizm baskısı, alanda alt ekonomik seviyede toplum yapısının yoğunluğu, ziyaretçilerin erişim ve otopark problemleri, deprem riskindeki yükselme, alanı etkileyen büyük ölçekli ticari eylemler olarak sıralanmaktadır. Güçlü yanları; toplumun koruma bilincinin geliştirilmesi, farklı düzeydeki yönetim erklerinde inşaat eylemlerine karşı hassas tavır ve duyarlı yaklaşımın artması olarak değerlendirilmiştir. Zayıf yön olarak alan yönetim planı yapım aşamasının belirlenen takvimden daha uzun sürece yayılması tanımlanmıştır. Gelecek eylem olarak koruma yasasına uygun olarak yönetim planı hazırlanması bildirilmiştir (Periodic Reporting 1st Cycle, Section II, Summary Document, 2006).

İkinci döngü (2014) alan yönetimini sistemler karması olarak tanımlamıştır. Sistemler karmasının içeriğini devlet yönetiminden koruma mevzuatına, geleneksel yasalar/koruma tedbirlerinden ortak mutabakatla yönetime dek birçok unsurla açıklamaktadır (Periodic Reporting 2nd Cycle, Section II, 2014). Alan başkanlığı kurumunun 2006 yılında kurulduğu, danışma kurulu ve sekreteryaya gibi organların oluşturulduğu ve 1. PR döngüsü akabinde başkanın belirlendiği ifade edilmiştir. 2009 yılı yönetim plan sınırlarının tespit edildiği ve yönetim plan hazırlıklarının sürdürüğü yıl olarak aktarılmıştır.

⁴ Yerel Yönetimlere bağlı idari yapılanmanın bir parçası olan İl Özel İdaresi Kurumu, 12.11.2012 tarih ve 6360 sayılı 'On Dört İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Yedi İlçe Kurulması İle Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanunu' ile birlikte kapatılmış ve yerine büyükşehir belediyelerinin bulunduğu illerde valiliğe bağlı 'Yatırım İzleme ve Koordinasyon Başkanlıkları' (YİKOB) kurulmuştur (URL-5).

2011 ise sırasıyla 1/5000 koruma planı, 1/1000 uygulama planının ve ardından yönetim planının onaylandığı yıl olarak kayıtlara geçmiştir. Rapor, yönetim planının ÜED'i korumakta düşük bir etki gücüne sahip olduğunu, eylem planlarına rağmen sadece birkaç eylemin uygulandığını bildirmektedir. Yönetim planı revizyon çalışmalarının ise 2012'de başladığını eklemektedir. Ulaşım alt yapısı kaynaklı etkiler, sosyal ve kültürel bağlamda mirasın kullanımı, ekolojik ve jeolojik afetler varlığıyla ilişkili tehditler olarak sıralanmaktadır. Mirasın sosyal ve kültürel kullanımında kimlik, sosyal uyum (sosyal kohezyon), yerli nüfusu ve toplumsal değişimler, toplumun miras değerlemesi, geleneksel yaşam şekilleri ve bilgi sistemindeki değişiklikler, yerel nüfus ve toplumdaki değişiklikler, turizm/ ziyaretçi/ rekreasyon etkileri alt başlıklarına yer verilmiştir (Periodic Reporting 2nd Cycle, Section II, 2014).

Türkiye taraf devleti toplam 21 tane Koruma Durumu Raporunu 1992-94, 1997-2000, 2003-2013, 2015, 2017-2018 yılları arasında DMM'ne sunmuştur. Bahse konu raporlarda toplam 86 tehlide yer verilmiştir. Yönetim sistemi/yönetim planı 1992-1994, 1997-2000, 2003-2013, 2015, 2017, 2018 tarihli raporlarda anılmak üzere toplam 21, yönetim faaliyetleri 1994, 1997-2000, 2003-2004, 2006-2013, 2015, 2017, 2018 tarihli raporlarda anılmak üzere toplam 18 ve yasal çerçeveyi 2004'te anılmak üzere 1 defa vurgulanmıştır (SOC Reports of Historic Areas of İstanbul).

İspanya'da Tarihi Kordoba Merkezi, i, ii, iii, iv kriterleriyle 1984 yılında listeye kaydedilmiştir. 80,28 ha miras alanına sahip varlık, 246 ha'lık özel Koruma ve Katalog Planı ile korunan, koruma altındaki bir alanın parçasıdır ve esas olarak İspanyol Tarihi Mirası'nın 16/1985 tarihli devlet ve 14/2007 tarihli Endülüs'ün Tarihi Mirası yasaları tarafından oluşturulan bir hukuki çerçeveye korunmaktadır. Kültürel mülkiyet hakları ilan edildiğinden, miras mevzuatında mevcut olan maksimum koruma seviyesine sahip varlığın korunmasından 1. derece sorumlu kurum, Endülüs Bölgesel Yönetimi ve ona en yakın otorite olan Belediye Konseyi'dir (OUV Statement of Historic Centre of Cordoba).

Birinci döngüsü 2006'da gerçekleştirilen PR'de ise tarihi merkezin korunmasına yönelik birçok özel plan (Córdoba Genel Kentsel Kalkınma Planı, Córdoba'nın Tarihi Merkezinin Korunması için 2003 Özel Planı, Turizm Mükemmeliyet Planı, nehir kıyısı rotalarının iyileştirilmesi ve kötüleşen kentsel sektörün toplumsal gelişimi için kentsel plan, özel Corredera Planı, özel Nehir Planı, İkinci Stratejik Córdoba Planı, Gündem 21, Risk Tüzüğü ve Kültür Konseyi ile Arkeolojik Mirasın Korunması Sözleşmesi) sıralanmakta ve koruma düzenlemelerinin yeterince etkili olduğu vurgulanmaktadır (Periodic Reporting 1st Cycle, Section II, Summary Document, 2006). Yönetim planının 2003'ten itibaren çok etkili bir şekilde uygulandığı; uygulama ve izleme sorumluluklarının Endülüs Bölgesel Yönetiminde Kültür Kurulu ve Kordoba Belediyesi tarafından yürütüldüğü; resmi bir yönetim kurulunun olmadığı; 2004'te belediyece kamu ve özel sektör faaliyetlerinin yönlendirilmesi, koordine edilmesi ve desteklenmesi amacıyla bir merkez ofisin kurulduğu; bir koordinatör/alan başkanının olması gerektiği; finansman kaynaklarının yeterli olduğu, ancak kaynak kapasitesinin varlığın ölçeği ve etmenlerin çeşitliliği nedeniyle tespit edilemediği üzerinde durulmuştur (Periodic Reporting 1st Cycle, Section II, Summary Document, 2006). Varlığın mevcut koruma durumu 2006'da iyi olarak belirtilmekte, tehdit ve riskler ziyaretçi/turizm baskısı olarak nitelendirilmektedir; sonuç olarak DMA statüsü yararının koruma, sosyal ve ekonomi alanlarında görüldüğü, kamu farkındalığı için kampanyalar ve korumanın, yönetimin güçlü yönleri; zayıf yönlerininse turizm baskısı ve araç trafiği olduğu tespit edilmiştir (Periodic Reporting 1st Cycle, Section II, Summary Document, 2006).

2014'te gerçekleştirilen 2. döngüde, koruma yönetiminin yasalarla sağlandığı yinelenmekte; 2006'dan 2014'e dek geliştirilen yasalar hakkında detay bilgiler aktarılmakta; yasal çerçeve yeterli olarak nitelendirilmekte, ancak uygulamadaki eksikliklere dikkat çekilmektedir. Yönetim planı devamlılık açısından bütünüyle yeterli olarak değerlendirilmektedir, ancak kısmen uygulandığı belirtilmektedir. Eylem planlarından birçoğunun uygulandığı, mevcut finans kaynaklarının orta vadede güvence verdiği, ancak uzun vade için kaynak planlamasının devam ettiği ifade edilmektedir (Periodic Reporting 2nd Cycle, Section II, 2014).

Taraf devlet yalnızca bir defa Koruma Durumu Raporu hazırlanmış, hazırlanan raporda ise bahsedilen tek tehdit böcekler/zararlılar (1994) olmuştur (SOC Report of Historic Centre of Cordoba). Benzer şekilde 2014'te PR'da tehdit olarak istilacı/yabancı türlere veya bölgede çok sayıda bulunan güvercinlere değinilmiştir (Periodic Reporting 2nd Cycle, Section II, 2014).

Floransa Tarihi Merkezi, kültür mirası olarak listeye girmek için toplam altı kriterden i, ii, iii, iv ve vi kriterlerini sağlayarak toplam beş kriterle 1982’de listeye girmiştir. İtalya taraf devletinin örneklem kümesindeki iki varlığından bir diğeri Venedik ve Lagünü ise ilk altı kriterin tamamını sağlayarak 1987’de DML’ne girmiştir.

2006’dan bu yana Floransa Tarihi Merkezi için yönetim planı, eylem planları ve proje uygulamalarının sorumluluğu özel bir çalışma ofisi tarafından üstlenilmiştir. Çeperleri ve bileşenleriyle 505 ha’lık miras alanındaki koruma çalışmalarını, mevcut yasal mevzuat ve düzenlemeler üzerinden yürütmektedir. Ofis, Kültürel Miras ve Aktiviteler ve Turizm Bakanlığı (Ministero dei Beni e delle Attività Culturali e del Turismo) adına Floransa Belediyesinin sorumluluğu altında çalışmaktadır (OUV Statement of Historic Centre of Florence).

Floransa şehrinin dünya miras listesine girmeden önce de koruma odaklı periyodik olarak denetlendiği ve takip edildiği 2006 yılında katıldığı PR 1. döngüdeki ifadelerinden bilinmektedir. Raporda, koruma alanındaki yasa ve mevzuatın yeterli ve etkili bir yönetim sağladığı; alan üzerinde kamu yetki seviyelerinin ulusal, bölgesel ve yerel olarak merkezden yerele doğru örgütlendiği konularına yer verilmiştir. Alan başkanı atanmamasına rağmen bir kurul teşkil edildiği ve kurulun paydaş koordinasyonundan, alan çalışmalarının yönetiminden sorumlu olduğu bildirilmiştir. Ek olarak, yönetim planını çalışmalarının tamamlanmadığı, onaylı bir yönetim planı olmadığı belirtilmiştir (Periodic Reporting 1st Cycle, Section II, Summary Document, 2006).

Ancak yönetim planı çalışmalarının devam ettiği, 2007 yılına girmeden ana esaslar üzerinden uygulamaların başlayacağı ifade edilmiştir. Bütçe değerlendirmesi yapıldığında, kaynaklar arasında devlet fonları, bölge odaklı fonlamalar, belediyenin ayırdığı bütçe, sponsor destekleri, banka kaynaklı fonlar, dini makamların fon destekleri sıralanmaktadır. Bütçenin yeterli olduğu vurgusu dikkat çekmektedir. Geçmişten listeye girdiği 1982 tarihine dek kültür mirasının korunması için birçok çalışma yapılmış, periyodik izleme ve denetleme çalışmaları gerçekleştirilmiştir. 1982’den PR. 1 döngüye kadar olan zaman aralığında ise çalışmaların devam ettiği, süreklilik kazandığı vurgulanmıştır. Raporda, doğal afetlerden sel baskını faktöründen bahsedilmiştir. Kentsel rehabilitasyon çalışmaları yerine tekil restorasyonların varlığına dikkat çekilmiştir (Periodic Reporting 1st Cycle, Section II, Summary Document, 2006).

PR 1.’de yer verilmeyen geçmiş çalışmalar PR 2. döngüde detaylarıyla birlikte aktarılmıştır. Floransa odaklı stratejik planlar 1995’te Yapısal Plan’da yerini almıştır. Şehir Master Planı’yla (1998) beraber belediye sınırları içindeki Floransa dokuz homojen alana ayrılmış ve tarihi merkez bu dokuz bölgenin çekirdeği olarak tanımlanmıştır. Yapıların, Yapı Yönetmeliği’ndeki (1999) işlevler uyarınca imtiyazlı, toleranslı ve yasaklı olarak kategorize edildiği belirtilmiştir. Ayrıca raporda 2004 tarihli Kültürel Miras ve Peyzaj Kanunu’na değinilmiştir (Periodic Reporting 2nd Cycle, Section II, 2014). Kanunun hemen akabinde 2005 yılında Floransa Tarihi Merkez Bürosu (Municipality of Florence Direzione Ufficio Historical Center) kurulmuş, Yönetim Planı (2006) onaylanmıştır. Periyodik raporlamanın 2. döngüsünde (2014) plan ve eylemleri tam olarak uygulanan yönetim planının yeterliliği vurgulanmıştır. Her seviyedeki sorumlu kurumların koordinasyonu sağlanırken, kültürel miras ve koruma alanında aktif diğer paydaşların koordinasyonu için çalışıldığı bildirilmiştir. Orta vadeli koruma için bütçenin yeterli olduğu ancak uzun vadede, uluslararası standartlarda, etkili yönetim ve uygulama için daha fazla fonun gerektiği ifade edilmiştir. PR. 2. döngü raporunun tehditler bölümünde; yer üstü ulaştırma altyapısı, yer altı ulaştırma altyapısı, hava kirliliği, mirasın sosyal/kültürel kullanımlarının etkileri, turizm/ziyaretçiler, diğer insan faaliyetleri, miras tahribatı, iklim değişikliği ve şiddetli hava olayları ve su baskını gibi birçok tehdide yer verilmiştir (Periodic Reporting 2nd Cycle, Section II, 2014).

DMM’ne sunulan koruma raporları incelendiğinde Floransa Tarihi Merkezi için hazırlanmış dört rapora rastlanmıştır. Raporlarda anılan dört tehditten ikisi temel lineer altyapı (1998, 1999), ikisi terörizm (1993, 1994) olarak beyan edilmiştir (SOC Report of Historic Centre of Florence).

İtalya Kültürel Miras ve Aktiviteler ve Turizm Bakanlığı’na bağlı bir başka miras alanı olan Venedik ve Lagünü, Floransa Tarihi Merkezi’nde olduğu gibi yerel ofis aracılığıyla yönetilmektedir. Ancak alana ilişkin tüm yönetim mekanizması Venedik Özel Kanunu (1973) hükümlerine dayanmaktadır. 2004 yılında yürürlüğe konan Kültür ve Peyzaj Mirası Kanunu yasal mevzuatı

güçlendirmiştir. 50.000 m²'lik dünya miras alanında, mimari miras unsurlarının korunması, onarımı ve toplu konutlar gibi yapılaşma programları yasal araçlar ve düzenlemeler dikkate alınarak kurgulanmaktadır. Bunlar, kültür mirası ve değerler üzerine düzenlemeler, bölge ölçeğinde plan ve plan kararları, kent ölçeğinde planlar ve plan kararları, belediye ölçeğinde mevcut planlar ve mevzuat olarak sıralanmaktadır. Alan yönetim planı yönetim kurulu katkıları ve belediyenin koordinasyonunda hazırlanmış, yetkili kurumlarca 2012'de onaylanmıştır. Yüksek gelgitler, ulaşım sorunları, turizm baskısı, tarihi yapıların bakım onarımında geleneksel olan teknik, bilgi, malzeme ve usta eksikliği yönetim açısından acil problemler olarak nitelendirilmiştir (OUV Statement of Venice and its Lagoon).

PR. 1. döngüde (2006) ifade edildiğine göre alanın korunmasında yönetim ulusal, bölgesel, yerel olarak kademelenmektedir. Kamu, özel, ulus bazlı ve uluslararası sivil toplum kuruluşları paydaşlar olarak korumaya katkı sağlamaktadır. Lagün ve mimari mirasın korunması, ziyaretçi yönetimine dair projeler raporda devam eden eylemler olarak yer alırken yönetim sistemi için yeterli ve etkili tanımlaması yapılmıştır. Belediye yönetim planı hazırlık sürecini koordine etmiş ve Aralık 2006'da süreç tamamlanmıştır. Bütçe yetersiz olarak tanımlanmış, devlet fonu, UNESCO'nun uluslararası kampanya desteği, yabancı özel sivil toplum kuruluşlarının katkısı kaynaklar olarak sıralanmıştır. İlk döngüde çevresel baskı, nüfus yoğunluğu, ziyaretçi/turizm baskısı, taşkınlar tehdit faktörleri olarak ifade edilmiştir. Tarihi çekirdeğin müzeleşmesi, sakinlerinin ve üreticilerin azalması, turizm odaklı kültürün yaygınlaşması ve şehrin zemin kotunun indirilmesi alana özgü tehditler olarak sıralanmaktadır (Periodic Reporting 1st Cycle, Section II, Summary Document, 2006).

PR. 2. döngüde (2014), yirmi bir sorumlu kurumun güncel bir yönetim planı hazırlamak üzere 2007'de bir anlaşma imzaladıkları ve sürecin alan başkanı tarafından koordine edildiği bilgisi verilmiştir. Bahse konu yönetim planı 2012'de onaylanmıştır. Raporda, devam eden eylemler olarak somut ve somut olmayan mirasın korunması, tarihi yapıların restorasyonu, turizm odaklı kalkınma planları ve lagünün morfolojik ve hidrolik özelliklerinin korunması sayılmaktadır. Bütçe hakkında asgari düzeyde bile yönetim için yetersiz bütçenin kapasite artırımını engellediği bilgisi verilmiştir. Venedik ve Lagünü en çok etkileyen faktörler; ulaşırma altyapısı ve kullanım etkileri, mirasın sosyal/kültürel kullanımından doğan etkiler, toplumda miras algısı, gelenek kökenli hayat ve bilginin değişimi, kimlik, sosyal kohezyon, yerli halka/topluma dair nüfus değişiklikleri, turizm etkileri, ekolojik/jeolojik olaylar olarak sıralanmaktadır. Tehdit faktörlerinin ancak etkili bir yönetim sistemi sayesinde özgünlük ve bütünlük unsurlarını koruyabileceği vurgulanmıştır (Periodic Reporting 2nd Cycle, Section II, 2014).

Venedik ve Lagünü için İtalya taraf devletinin ilki 1989'da olmak üzere 1990, 2014, 2016 ve 2017'de DMM'ne sunduğu toplam beş SOC raporu kaydedilmiştir. Beş raporda yedi tehdit faktöründen on sekiz defa bahsedilmiştir. Turizm/ziyaretçi/rekreasyon etkileri dikkat çekici bir şekilde tekrar tekrar her raporda anılmıştır. On sekiz defa anılan diğer tehditler, deniz nakliyat alt yapısı (2014, 2016, 2017); su altyapısı (2014, 2016, 2017); erozyon ve siltasyon/birikirme (2014, 2016, 2017); ulaşım altyapısının etkileri (2016, 2017); yasal çerçeve (2017) ve yönetim sistemleri/yönetim planı (2017) olarak ifade edilmiştir (SOC Report of Venice and its Lagoon).

1,430.8 ha miras alanıyla Roma Tarihi Merkezi ve San Paolo Fuori le Mura'nın diğer örneklerden farkı, iki taraf devletin yönetim ve denetiminde olmasıdır. i, ii, iii, iv ve vi kriterleriyle 1980 yılında listeye giren varlığın sahip olduğu nitelik ve nicelikler nedeniyle karmaşık bir yapısı vardır. Bu karmaşanın temelinde başkent olması, yüz ölçümü, eş zamanlı birçok etkinliği, fonksiyonu ve temayı barındırması, temsili nedeniyle statüsünün ulus ötesi olarak tanımlanması yatmaktadır. Taraf devlet, yönetim sürecini yalınlaştırmak ve varlığa ilişkin konuları tek bir başlıkta organize etmek için belediyenin sahip olduğu gücü arttırdı. Genişletilmiş yetki alanıyla Eski Roma Belediyesi yasal olarak yeniden kuruldu. Varlığın korunmasında Vatikan ve İtalya Cumhuriyeti'nin her biri kendi yasa ve mevzuatına göre hareket etmektedir. Varlık, Vatikan'a ait bir alanı kapsadığı için 25.07.2001 tarih ve 355 no.lu Kültürel Mirasın Korunması Kanunu; ulusal yönetim düzeyinde İtalyan Hukuku'na bağlı olduğundan 22.01.2004 tarih ve 42 no.lu Yasama Kararı; bölge bazlı mevzuat uyarınca 06.07.1998 tarih ve 24 no.lu kanunla korunmaktadır. Bunların yanı sıra Roma tarihi çekirdeği ve diğer tarihi bölgeler yerel düzeyde uygulanan Roma Genel Kent Planı ile düzenlenmekte, ancak üst ölçekte varlığın peyzaj mirasını korurken stratejik araç olarak Bölgesel Peyzaj Planı kullanılmaktadır. Varlığa dair eylem ve müdahaleler ise Eski Roma Belediyesi stratejik planı rehberliğinde gerçekleştirilmektedir (OUV

Statement of Historic Centre of Rome, the Properties of the Holy See in that City Enjoying Extraterritorial Rights and San Paolo Fuori le Mura).

PR 1. döngüde (2006) en temel konu, varlığın karmaşık yapısı ve yönetim durumu nedeniyle yetkili kurumların saptanması, yönetim kurulunun belirlenmesi ve ancak sonrasında yönetim planı çalışmalarının başlayabileceği yönündedir. Alan başkanının belirlenmesi, kurgulanan yönetim sisteminin kalıcı hale getirilmesi, paydaşlar arasında eşgüdüm ve koordinasyonun sağlanması ardıl adımlar olarak sıralanmaktadır. Vatikan'ın konuyla ilgili bir planından, herhangi bir çalışmasından bahsedilmezken, İtalya taraf devletinin yönetim planını 2008'de uygulanabilecek düzeye getirme hedefi bildirilmiştir. Rapora göre, İtalyan kamu kurumları varlığın yönetimde ulusal, bölgesel ve yerel düzeyde hiyerarşik olarak etkilidir. Kutsal Makam⁵ Vatikan'la bağlantılı kamu ve özel kurumları ise bu sıralamada farklı bir statüdedir, bu nedenle ulusal ve bölgesel düzeyde sorumlu görevlilerden bahsedilmektedir (Periodic Reporting 1st Cycle, Section II, Summary Document, 2006).

ÜED Beyanında, alanın etkin bir biçimde yönetimi için Kültürel Miras ve Aktiviteler Bakanlığı, Lazio Bölgesi ve Roma Piskoposluk Vekilliği, Eski Roma Belediyesi tarafından Anlaşma Protokolü imzalandığı bildirilmiştir. Protokol, referans kurum rolünün belediyeye verilmesi, teknik ve bilimsel bir kurul oluşturmak amacıyla çağrı açılması, Vatikan'ın atadığı üyelerle birlikte kurulun genişletilmesi ve nihai olarak taslak yönetim planı oluşturulması gibi adımları içermektedir (OUV Statement of Historic Centre of Rome, the Properties of the Holy See in that City Enjoying Extraterritorial Rights and San Paolo Fuori le Mura).

PR. 1. döngüde mevcut sistemin yeterince etkili olduğu ifade edilmiş, ancak yönetimde birlikte söz sahibi olan İtalya ve Vatikan yönetim sisteminin iyileştirmelere muhtaç olduğu konusunda ortak bir beyanda bulunmuştur. Bütçe de yönetim gibi iki ayrı taraflı yani İtalya ve Vatikan kaynaklı olarak nitelendirilebilir. Devlet, Eski Roma Belediyesi, Lazio Bölge Yönetimi, Dünya Miras Fonu (WHF/ World Heritage Fund) kaynaklı fonlar, uluslararası sponsorluklar İtalya ile ilişkilendirilmektedir. Bazı bakanlıkların ve kurumların, ayrıca devlet yasalarının Vatikan için ayırdığı yıllık bütçeler ise Vatikan kaynaklı olarak tanımlanmaktadır (Periodic Reporting 1st Cycle, Section II, Summary Document, 2006).

Taraf devlet İtalya, PR. 1. döngü raporunda bazı tehdit faktörlerine değinmiştir. Bu faktörler, çevre baskısı, doğal afetler, turizm baskısı, kalkınma baskısı, terörizm ve vandalizm gibi insan kaynaklı riskler, kent merkezli sosyo-ekonomik dönüşümler olarak sıralanmıştır. Taraf devlet Vatikan ise tehdit ve risk faktörlerine ilişkin bir paylaşım yapmamıştır. Ulus ötesi ve uluslararası bir oluşumun ve ortaklığın bileşeni olmak güçlü yön olarak değerlendirilmiştir. Dünya genelinde bu miras alanına ve alanın korunmasına ilişkin bilincin uyandırılması, akademik ve teknik alanda ortak çalışmaların yapılması ise gereklilik olarak tanımlanmıştır (Periodic Reporting 1st Cycle, Section II, Summary Document, 2006).

PR. 1. döngü ve 2. döngü arasında yeni mevzuat ve yasalar üzerinde çalışılmış, mevcut olanlarda ise bazı düzenlemeler yapılmıştır. 20.02.2006 tarih 77 no.lu UNESCO Varlıklarını Koruma ve Kullanımı için Özel Hükümler⁶ isimli kanun çıkarılmıştır. 2007 Roma Kent Planı 14.03.2008'de yürürlüğe girmiş, ayrıca kapsamında Bölgesel Peyzaj Planını refere etmiştir. 2008 yılında yönetim planı hazırlanmasına ilişkin çalışmalar netleşmiş, 2009 yılında ise geçici bir kurul oluşturulmuştur. Yönetim planı son taslak çalışmaları 2016'da devam etmektedir.⁷ 2. döngü raporunda, taslağın hazırlandığı bilgisine rağmen henüz DMM'ne iletilmediğinden dolayıyla henüz bir yönetim planı olmadığından

⁵ Vatikan'a dair devlet pozisyonunu işaret etmek için Apostolik Makam, Kutsal Koltuk vd. gibi resmi tanımlamalar kullanılmaktadır (URL-6).

⁶ Law 20.02.2006, no. 77 "Special provisions for the preservation and use of the UNESCO properties.

⁷ Erişilebilir resmi kaynaklarda yönetim planı çalışmalarına ilişkin güncel durum bilgisi yer almamaktadır. Taraf Devletlerin (İtalya ve Vatikan), Roma Tarihi Merkezi ve San Paolo Fuori le Mura Yönetim Planı çalışmalarını Periyodik Raporlama'nın 3. döngüsünde değerlendirmesi beklenmektedir. Benzer şekilde çalışma kapsamında incelenen tüm varlıkların güncel durumlarını Periyodik Raporlama'nın 3. döngüsünde değerlendirmesi beklenmektedir. Ancak 3. döngü raporlamalar henüz yayınlanmamıştır (URL-7).

bahsedilmiş ve geliştirilmesinin üç yıl sürebileceği ifade edilmiştir (Periodic Reporting 2nd Cycle, Section II, 2014).

Varlığın koruma durumuna ilişkin DMM'ne yalnızca iki SOC Raporu sunulmuştur. 1992 ve 1993 yılı raporlarında ulaşım altyapısı ve kullanımı kaynaklı etkiler faktörüne ve hava kirliliği faktörüne yer verilmiştir. 1993 tarihli raporda ise temel tehdit faktörü terörizmdir (SOC Report of of Historic Centre of Rome, the Properties of the Holy See in that City Enjoying Extraterritorial Rights and San Paolo Fuori le Mura).

Kotor Doğal ve Kültürel -Tarihsel Bölgesi'nin DML'ne giriş öyküsü diğer miras alanlarından farklı olarak 1979 yılında Karadağ ve çevresinde yaşanan depremle bağlantılıdır. Varlığın korunması ve yönetimi için deprem sonrası çalışmalar başlatılmış, 14,600 ha'lık yüz ölçümü olan varlık i, ii, iii, iv kriterleriyle DMA olarak ilan edilmiştir. Karadağ Cumhuriyeti Kültürel Mirasın Korunması Enstitüsü bölgenin korunması açısından garantör rolündedir. Bölgedeki koruma ve yönetim çalışmalarını sürdürmek üzere 1980'de Belediye Kültür Mirası Koruma Enstitüsü hayata geçirilmiştir. Kotor Tarihi Şehri'nde kurulan bu yapılanma, Kotor, Herceg Novi ve Tivat Belediyeleri'nin katılımıyla birlikte 1992 yılında bölgesel bir enstitüye dönüştürülmüştür. Böylece körfezin bütüncül bir şekilde korunması amaçlanmıştır (OUV Statement of Natural and Culturo-Historical Region of Kotor).

Karadağ Kültürel Mirasının Korunması Enstitüsü ile Karadağ Koruma ve Arkeoloji Merkezi belediyeler için birçok ortak proje gerçekleştirdi. 2011 yılı itibariyle başlayan bu ortak çalışmalarda, Kotor, Herceg Novi, Budva ve Tivat Belediyelerinin alan çalışmaları yapılmış, koruma odaklı projeler ve koruma kılavuzları hazırlanmıştır. ÜED Beyanı'nda, depremin değişim için etkili bir dönüm noktası olduğuna dikkat çekilmiştir. Kültürel mirasın korunmasında mesleki yeterlilikler aranması, köklü yasal düzenlemeler yapılması, yeni yapılanmalar deprem sonrası atılmış önemli adımlardır. Kültürel Varlıkların Korunması Kanunu'nda (2010) varlık ve tampon bölgeye odaklanılmış, 2011 Yönetim Planı'yla birlikte denetimsiz yoğun kentleşme sürecine müdahale öngörülmüştür. 2013 yılında yürürlüğe konan Kotor'un Doğal ve Kültürel-Tarihi Bölgesi'nin Korunması Hakkındaki Kanunu sonrasında Kotor Bölgesi için Yönetim Kurulu oluşturulmuştur. Kanunun hükümleri, Kotor dünya miras alanının korunması ve yönetilmesi konusunda yasal bir zemin oluşturmaktadır (OUV Statement of Natural and Culturo-Historical Region of Kotor).

2006'da gerçekleştirilen PR. 1. döngüsünde, kanunlar ve içerikleri değerlendirilmiştir. Alan için özel bir kanunun çıkarıldığı belirtilmiş, genel içeriği sebebiyle çözüm konusundaki yetersizliğine vurgu yapılmıştır. Koruyucu önlemler ve etkilerinin artması konusunda yetersiz kalan yasal düzenlemelerin, kentsel planlama ve imar konusunda da çözüme ulaştırmadığı bildirilmiştir. Ayrıca özelleştirme ve yabancı mülkiyetindeki artış da başka bir olumsuzluk olarak ifade edilmiştir. Yasal düzenlemelerin varlığına rağmen etkisiz ve yetersiz oluşu raporda sıkça vurgulanmaktadır. Geleneksel koruyucu önlemler uygulamada yer bulamazken, sorumluluk düzeyi bakımından yönetim kademeleri ulusal ve yerel olarak tanımlanmaktadır. PR. 1. döngü sırasında, alan başkanı, yönetim kurulunun henüz belirlenmediği ve yönetim planı hazırlanmadığı bilgisi verilmiştir. 1979-2006 arasında geçen sürede çalışmaların devam ettiği ancak mevcut sistemin ve mevzuattaki güncellemelerin yetersiz olduğu anlaşılmaktadır. Kültür ve Medya Bakanlığı'ndan Kotor Belediyesi'ne, kurum/kuruluş bütçe desteklerinden müze fonlarına dek birçok destek bütçe kaynakları olarak sayılmıştır. Bunların yanı sıra taraf devlet 2002-2003 ve 2004-2005 tarihlerinde UNESCO Katılım Programı'nın fon desteğinden faydalanmıştır. Japon Hükümeti Kültürel Projeler Grassroots hibesi (Grant assistance for Cultural Grassroots Project /GCGP), ABD Büyükelçiliği desteği, ICCROM eğitim fonları taraf devletin faydalandığı diğer fon kaynaklarıdır. Bütçe değerlendirmesinde, finansmanla çalışma bütçelerinin örtüşmediği, kaynak yetersizliğinin böylece ortaya çıktığı bildirilmiştir (Periodic Reporting 1st Cycle, Section II, Summary Document, 2006).

Yine aynı raporda bütün bu süreç ve çalışmaların yerel halk üzerinde koruma ve miras bilincini arttırması güçlü yön olarak tanımlanmıştır. Denetimsiz kentleşme, düşük kalite yeni yapılaşmalar, imar planları ve planlamadaki eksiklikler zayıf yönler olarak sıralanmaktadır. Kalkınma, doğal afetler, turizm baskısı, denetimsiz kentleşme, mülkiyetin el değiştirmesi temel tehdit faktörleri olarak saptanmıştır. Yönetim planının 2006 ortalarında tamamlanarak, sıralanan tehditlerin önüne geçeceği bildirilmiştir (Periodic Reporting 1st Cycle, Section II, Summary Document, 2006).

PR 1. döngüden 2. döngüye geçildiğinde, Kültürel Mirasın Korunması Kanunu (2010) ve Kotor DMA'nın Korunması Kanunu (2013) yürürlüğe girmiştir. DMA'nın yönetiminden sorumlu kurumların sayısının arttığı bildirilmiştir. DMA'nın karma alan kategorisinde yer alması nedeniyle Kültür Bakanlığı ile Çevre ve Turizm Bakanlığı yönetim sorumlulukları eş düzeydedir. Kültürel Miras Devlet Enstitüsü ve Kotor'un Kültürel Mirası Bölge Enstitüsü bakanlık çatısı altındaki iki kurum olarak alan üzerinde çalışmaktadır. Ayrıca Ekonomik Kalkınma Bakanlığı ve yerel düzeyde birçok aktör bu çalışmalara katkı sağlamaktadır.

Taslak yönetim planından (2007) nihai yönetim planına (2011) geçiş süreci, kültürel ve doğal değerlerin bir kısmının bozulmasıyla sonuçlanmıştır. Planlar ve yasal mevzuatın yönetimde etkin bir şekilde kullanılması sayesinde miras alanındaki bozulma oranının düşük düzeyde olduğu bildirilmiştir. Güney Adriyatik Planı'ndan (1969) Kotor Belediyesi Mekânsal Planı'na (1987), Deniz Mülkiyeti Özel Kullanım Projesi'nden (2007) taslak yönetim planına (2007), Mekânsal Plan'dan (2008) Genel Kent Planı'na (Kotor Körfezi kapsamında Kotor, Dobrota, Muo, Skaljari bölgeleri) dek çeşitli fonksiyon ve ölçekteki birçok planın bütüncül korumanın bir parçası olduğu aktarılmıştır (Periodic Reporting 2nd Cycle, Section II, 2014).

Taraf devlet Karadağ, varlığın koruma durumuna ilişkin ilk raporunu 1979'da DMM'ne sunmuştur. 2018'e dek sunulan 14 rapor sunulduğu bildirilmiştir. Tehdit faktörleri sıralanırken 11 rapor (2003-2009, 2012, 2014, 2016 ve 2018) yönetim sistemleri/yönetim planından, 10 rapor (2004-2009, 2012, 2014, 2016, 2018) toplu konut/yapılaşmadan, 9 rapor (1979, 1995, 2002, 2005, 2006, 2008, 2009, 2012, 2018) depremden, 8 rapor (2005-2007, 2009, 2012, 2014, 2016, 2018) ulaşım altyapılarından tehdit olarak bahsetmektedir. Bu kadar sık tekrarlanan tehditlerin aksine az anılan tehditler de raporlarda yer almaktadır. Yasal düzenlemeler ve mevzuat (2009, 2012, 2018), turizm etkileri (2018), ulaşım altyapısı kaynaklı etkiler (2018), mülkiyet değişimleri (2018), gelenek kökenli hayat ve bilginin değişimi (2018), toplumda miras algısı (2018) az yinelenen tehdit faktörleri olarak sıralanmaktadır (SOC Report of Natural and Culturo-Historical Region of Kotor).

4. Tartışma

Örneklem kümesindeki alanlara dikkat edildiğinde 1987 veya öncesinde listeye girmiş olmaları önemli ortak özellikleridir. Tablo 1'de görülmektedir ki bu örneklerin DMA olarak ilanı, DML'nin oluşumu ve koruma durumu (SOC) raporlarının başlangıcı kadar geriye gitmektedir.

Ancak taraf devletlerden yalnızca Çin devleti yönetim konusunda erken bir dönemde harekete geçmiş, Pekin ve Shenyang Ming ve Qing Hanedanları'nın İmparatorluk Sarayları'nın listeye girişinden (1987) bir yıl sonra (1988) yönetim planını tamamlamıştır. Onun dışındaki diğer tüm DMA'nın yönetim planlarını geç bir evrede hazırladıkları tespit edilmiştir. 2000'lerin başına gelindiğinde yeni DMA'ların daimi listeye girişi için önemli bir araç sorgulanmaktadır: yönetim planı/sistemi. Bu aşamadan sonra listedeki diğer alanların da yönetim planı çalışmalarını tamamladıkları saptanmıştır.

Tablo 1. Koruma Durumu Bilgi Sistemi'nde kentsel kültürel miras alanlarında ilk dört kriter üzerinden listeye girmiş olan örneklemeler

DMA Adı	Kriterler	Yüz ölçüm	Rapor Sayısı	Birincil Tehdit	Yönetim Planı	İlk YP Tarihi	DMA İlan Tarihi
Pekin ve Shenyang'daki Ming ve Qing Hanedanları'nın İmparatorluk Sarayları	(i)(ii)(iii)(iv)	12.96 ha	7	Konut	Var	1988	1987
İstanbul Tarihi Alanları	(i)(ii)(iii)(iv)	765,5 ha	21	Yönetim planı/sistemi	Var	2011	1985
Kordoba Tarihi Merkezi	(i)(ii)(iii)(iv)	80.28 ha	1	Böcek	Var	2003	1984
Floransa Tarihi Merkezi	(i)(ii)(iii)(iv)(vi)	505.0 ha	4	Lineer alt yapı, Terör	Var	2006	1982
Venedik ve Lagünü	(i)(ii)(iii)(iv)(v)(vi)	50.000 m2	5	Turizm	Var	2012	1987
Roma Tarihi Merkezi ve San Paolo Fuori le Mura	(i)(ii)(iii)(iv)(vi)	1.430.8 ha	2	Ulaşım alt yapısı	2014 Taslak	2009	1980
Kotor Doğal ve Kültürel -Tarihsel Bölgesi	(i)(ii)(iii)(iv)	14,600.0 ha	14	Yönetim planı/sistemi	2011 Onay	2007	1979

Kaynak: Yazarların analizi

Örneklem kümesindeki yedi miras alanı için altı taraf devletin defalarca hazırladıkları toplam rapor sayısı 54'tür. Toplam 54 SOC Raporu'ndan 37 raporda yönetim sistemleri/planı, 20 raporda yönetime ilişkin eylem ve aktiviteler, 7 raporda yasal düzenlemeler ve mevzuat ilgili varlık için tehdit olarak beyan edilmiştir. Yönetim sistemleri/planı tehdit faktörünün anılma oranının varlığın toplam SOC raporlarına oranı değerlendirilmiştir. Kotor Doğal ve Kültürel-Tarihsel Bölgesi bir yandan 14 SOC

raporundan 11 tanesinde yani raporların %78,5'inde bu tehditten bahsederken bir yandan yönetim planını listeye kabulünden 32 yıl sonra tamamlamış ve onaya sunabilmiştir. İstanbul Tarihi Alanları, % 100'lük bir oranla 21 (SOC) raporundan 21'inde bu tehdidi vurgulamış ancak listeye kabulüyle yönetim planının onaylanması arasında 26 yıllık bir süre geçirmiştir. Benzer şekilde DMA ilan edilmesiyle yönetim planını tamamlaması arasında 25 yıl olan Venedik ve Lagünü, toplamda sadece 5 rapor hazırlamıştır. Bunlardan yalnızca birinde bu tehditten bahsettiği için Venedik için bu oran % 20 olarak yansımaktadır. SOC raporları toplamı 7 olan ve sadece dört raporunda bu tehdiye yer veren Pekin ve Shenyang şehirlerinde Ming Hanedanlığı ve Qing (Çing) Hanedanlığı İmparatorluk Sarayları'nın listeye girdikten bir yıl sonra yönetim planını tamamlaması dikkat çekmektedir.

Yönetime ilişkin eylem ve aktiviteler tehdidi, İstanbul için %85,7 oranıyla (21 rapordan 18'inde), Pekin ve Shenyang'daki İmparatorluk Sarayları için %28,5 oranıyla (7 rapordan 2'sinde) tehdit faktörleri arasında yerini almıştır. Yasal düzenlemeler ve mevzuat, yine İstanbul için %4,7 oranıyla (21 rapordan 1'inde), Pekin ve Shenyang'daki İmparatorluk Sarayları için %28,5 oranıyla (7 rapordan 2'sinde) tehdit faktörü olarak sıralanmaktadır. Yine aynı faktör için Kotor %21,4 (14 rapordan 3'ü) ve Venedik %20 (5 rapordan 1'i) oranında tehdit altında olarak yorumlanmaktadır.

Sadece yüzdeler dilimler değerlendirildiğinde, yönetim ve kurumsal faktörlerin en yüksek oranda İstanbul'u etkilediği görülmektedir. Onu takiben ikinci olarak Kotor Bölgesi, üçüncü olarak Pekin ve Shenyang'daki İmparatorluk Sarayları, dördüncü sırada Venedik ve Lagünü gelmektedir. Ancak dikkat çekici bir husus: Pekin ve Shenyang'daki İmparatorluk Sarayları yüzdeler dilim sıralamasında üçüncü olmasına rağmen 31 yıllık dünya mirası serüveni için taraf devletin yalnızca yedi rapor hazırladığı bilinmektedir. Bu yedi rapordan da sadece 4'ünde yönetim ve kurumsal faktörlere değinilmiş, faktörün fizik mekana olumsuz etkisinden bahsedilmiştir. Varlığın ÜED Beyanı, SOC Raporları ve Periyodik Raporlamaları dikkate alındığında erken evrede başlayan uzun vadeli yönetim planı çalışmalarının ve düşük yüz ölçümün koruma açısından olumlu etkileri saptanmaktadır. Bu örnekte olduğu gibi yalın sayısal veriler veya yüzdeler dilimler DMA'nın reel durumunu değerlendirmede yetersiz kalmaktadır. Hatta zaman aralığı dikkate alınmadan değerlendirme yapıldığında sonuçların eksik çıkmasına neden olmaktadır (Bkz. Tablo 1).

Roma Tarihi Merkezi, kısıtlı ve eksik verilerle incelendiğinde reel durumundan uzak bir sonuçla karşılaşılmaktadır. 1980 yılından bu yana DMA olan Roma için DMM'ne yalnızca iki koruma durumu (SOC) raporu sunulmuş, alandaki en etkili tehdit olarak ulaşım alt yapısı beyan edilmiştir. Bahse konu DMA, 2014'te yönetim planına sahip değildir ve taslak yönetim planı üzerine çalışmaktadır. Bunu destekler şekilde koruma durumu iki raporunda da tehdit faktörleri arasında yönetim planı/sistemine yer verilmemiştir. 1980-2014 arasındaki 34 yıl boyunca yönetim planı olmaksızın yönetilmesinden ve diğer dokümanlardan mevcut sistemin yeterli olduğu sonucu çıkarılabilmektedir. Ancak PR. 1. ve 2. döngüde yönetim alanında yetersizliklere, yönetimde iki taraf devletin söz sahibi olmasının yetki karmaşasına yol açtığı beyan edilmiştir. Periyodik raporlamalar sayesinde yetki karmaşasının, geniş bir yüz ölçüme sahip olmasının ve standart dışında yapılanmasının koruma alanında olumsuz etkileri ortaya çıkmaktadır.

Yönetime ilişkin tehditleri en sık yineleyen varlıklardan ilki İstanbul ve ikincisi Kotor, bir yandan yönetim planı/sistemi hazırlıklarını yürütme bir yandan ÜED'i koruma süreçlerini oldukça zorlu geçirmiştir. Bunun en temel nedenleri: yasal çerçevede henüz gerçekleştirilmiş yenilikler ve yeni ortaya çıkan yetersizlikler, yüz ölçüm genişlikleri ve dolayısıyla yönetime ilişkin unsur sayısındaki artış.

Floransa ve Venedik için durum Roma'dan oldukça farklıdır. Floransa, yönetim planı çalışmalarını 2000'lerin başına dek tamamlamamış olsa bile, geçmişten o zamana dek mirasın korunması alanında yasal bir çerçeve oluşturabilmiştir. Periyodik Raporlar, Dünya Miras Komite Kararları, SOC Raporları denetim ve periyodik izlemeden günümüze dek uygulanan eski bir uygulama olarak bahsetmektedir. Floransa'da olduğu gibi Venedik için de aynı yasal çerçeve, denetim ve periyodik izleme söz konusu olmasına rağmen jeolojik olaylar ve turizm baskısı tehdit oluşturmaktadır. Bu nedenle, Venedik'teki yönetim için farklı düzenlemeler gerekmektedir. Kordoba, DML'ne kabulü sonrasında geç bir dönemde yönetim planı hazırlamasına rağmen, yasalarla korunmakta olup fiziksel çevreyi tehdit eden en birincil ve tekil unsurun böcek olduğu görülmektedir. Periyodik raporunda

yönetim planı/sisteminin yeterli olduğu beyan eden taraf devlet İspanya, Kordoba için yalnızca bir defa koruma durumu (SOC) raporu hazırlamıştır.

Tablo 1'deki veriler, varlıkların Üstün Evrensel Değer Beyanları, Periyodik Raporları ve Koruma Durumu Raporları'yla birlikte değerlendirildiğinde dikkat çekici saptamalar ortaya çıkmaktadır. Yüz ölçümle yönetim yeterliliği/etkinliği arasında ters orantılı bir ilişki olduğu saptanmıştır. DMA çekirdek ve tampon bölgelerinin yüz ölçüm olarak büyümesi yönetim unsurlarını artırırken, bazı durumlarda unsurların nitelikleri nedeniyle yönetimde karmaşayı getirmektedir.

Tablo 2. Dünya Miras Alanlarında Üstün Evrensel Değeri tehdit eden faktörler tablosu

Üstün Evrensel Değeri negatif etkileyen bazı faktörler	AFR	ARB	APA	EUR-NA	LAC
1- Yönetim sistemleri/planı	%81	%84	%77	%58	%75
2- Konut	%28	%51	%32	%38	%43
3- Yasal çerçeve	%22	%29	%22	%18	%41
4- Yasadışı faaliyetler	%47	%27	%26	%9	%22
5- Turizm/ziyaretçi/rekreasyon etkileri	%16	%24	%32	%25	%29
6- Karayolu taşımacılığı altyapısı	%16	%27	%27	%20	%28
7- Finansman kaynakları	%47	%14	%20	%8	%26
8- İnsan kaynakları	%39	%24	%15	%7	%21
9- Yönetim aktiviteleri	%14	%29	%23	%15	%21
10- Arazi dönüşümü	%28	%20	%10	%3	%21
11- Kimlik, sosyal kohezyon (sosyal uyum), yerli nüfusu ve toplumsal değişimler	%27	%20	%11	%2	%21
12- Turizm konaklamaları ve ilgili altyapı	%11	%16	%12	%13	%21
13- Su (yağmur/su tablası)	%14	%16	%10	%7	%12
14- Mirasın kasıtlı yıkımı	%9	%20	%10	%8	%9
15- Evcil hayvan yetiştiriciliği/evcil hayvanların otlanması	%28	%10	%1	%1	%15
16- Madencilik	%27	%2	%12	%8	%6
17- Ulaşım altyapısının kullanımından doğan etkiler	%3	%14	%10	%8	%18
18- Su altyapısı	%14	%8	%10	%6	%12
19- Yorumlayıcı ve ziyaret olanakları	%9	%10	%14	%10	%6
20- Katı atık	%11	%16	%4	%6	%4
21- Erozyon ve siltasyon/biriktirme	%13	%14	%3	%4	%6
22- Savaş	%22	%14	%0	%1	%0

Kaynak: WHC State of Conservation of World Heritage Properties, 2014

Çalışmanın sonunda dikkat çeken bir başka konu, toplam 14 başlıkta sıralanan tehditlerden yalnızca iki tanesi sosyal içeriklidir: mirasın sosyo-kültürel bağlamda kullanımı ile yönetim ve kurumsal faktörler.

Varlıkların ÜED'i üzerinde etkili tehdit faktörleri Tablo 2 üzerinden incelendiğinde, her bölge için yönetim sistemi/planı faktörünün ilk sırada olduğu görülmektedir. Yönetim sistemi/planı faktörü, yönetim ve kurumsal faktörler başlığının altında yer almaktadır. Tabloda negatif etkili ilk on faktör sıralamasındaki 1. Yönetim sistemi/planı, 3. yasal çerçeve, 7. finansman kaynakları, 8. insan kaynakları ve 9. yönetim aktiviteleri yönetim ve kurumsal faktörlere bağlı diğer tehdit faktörleridir.

Tabloda yedinci sırada yer alan finansman kaynakları faktörü Periyodik Raporlamalarda sık sık vurgulanan önemli bir başka tehdittir. Yönetimle ilgili problemlerin özünde çoğunlukla finansman kaynaklı problemlerin yer aldığı görülmüştür. Süreksiz ya da düşük bütçeli finans kaynakları yönetim sisteminin etkisini düşürmektedir. Uzun vadeli eylemlerin sürekliliği sağlanamamakta, onlar yerine kısa vadeli eylemler tercih edilmektedir. Ancak bu çalışma, finansman kaynakları ve yansımalarını kapsamamaktadır.

5. Sonuç

Yönetim ve kurumsal faktörlerle tehditler arasında çok ciddi ve çift yönlü bir ilişki bulunmaktadır. Her beş bölge için en yüksek orandaki tehdit, yönetim sistemi/planı eksikliğidir. Pekin ve Shenyang'daki İmparatorluk Sarayları'nda olduğu gibi erken evrede koruma çalışmalarını başlatan ve bunu sürdürülebilir bir sistemle yürüten alanların ÜED'lerini etkin bir şekilde korudukları görülmektedir. Dolayısıyla tehditleri yönetebilme ve çözüm üzerine çalışma imkanı doğmaktadır.

Çalışma boyunca bazı belgelerde yeterli olduğu beyan edilen yönetim sistemlerinin, tüm veriler dikkate alındığında yetersiz olması ya da mevcut olmaması ÜED'lerinin risk altında olduğu göstermiştir. Elbette bir miras alanının sadece tehditler ışığında yönetilmesi yönetim sisteminin/planının vizyoner yönünü desteklemeyecektir. Ancak alana ilişkin deneyimlenmiş reel süreçler ve elde edilmiş tecrübeler, çalışmaları metot odaklı kurgular olmaktan çıkarıp rasyonel bir sonuca ulaştırmaktadır. Miras alanlarının ve Üstün Evrensel Değerlerinin korunması için alınmış birçok önlem bulunmaktadır. Bu önlemler, yönetim sistemi/planı gibi üst bir araçla sistematize edildiğinde etkili ve sürdürülebilir olmaktadır.

Çalışma sonucunda "Varlığın koruma durumunun analizinde güvenilir olan koruma metotlarının yerine tehditlerin odakta olmasıdır" hipotezi doğrulanmaktadır. Tehdit odaklı çalışmalar, alanda metot uygulanıp uygulanmadığını, uygulanıyorsa eksiklerini, çalışan ve çalışmayan yönlerini ortaya çıkarmaktadır. Tehditlerin, koruma durumu ve bileşenleri (teşhis, sorumlu kurum, tarihi arka plan, projeler, hukuki, teknik, yönetsel ve ekonomik koruma araçları, yönetim planları) ile ilişkili olduğunu doğrulanmaktadır. Varlığa ilişkin niteliklerin ÜED'i zenginleştirilmesi/azaltılması ve tehdit bağıntısı, varlığın yüzölçümü ve yüz ölçümün genişliğine göre nicelikler ile yönetim planı gibi unsurlar aslında Yönetim ve Kurumsal Faktörlerin alt başlıklarında farklı faktör isimlerinde kendilerini göstermektedir. Bunun doğal sonucu olarak ilişki ve etkileşim içindedirler. Çalışmada, bu ilişki ve etkileşime dair tespitler yapılmıştır:

- Varlıkların ÜED'i ile listeye girme kriterleri doğrudan birbirine bağlıdır. Temelde kriterler ÜED'i oluşturan unsurlardır. Bu teknik bir konu olmasına rağmen sosyal bağlamda daha fazla kriterle listeye girmek varlığa popülerite sağlamaktadır. Ancak kriter sayısı ve çeşitliliği (kültürel, doğal veya karma) arttığında ÜED'in kapsamı genişlemekte ve değer birimi artış göstermektedir. Çok ve çeşitli kriterle listeye giren alanların, Üstün Evrensel Değerleri de çok sayıda ve çeşitli konuda tehdit faktörünün etkisi altında kalmaktadır.
- Varlıkların ÜED'i ile yüz ölçüm arasındaki ilişki farklı parametreler içermektedir. Yüz ölçüm genişlediğinde ÜED'in kapsamı genişlemektedir. Alanın dokusu değiştiği ve genişlediği için bir yandan ÜED değer ve güç kazanırken diğer yandan ÜED'i korumak zorlaşmaktadır. Güçlü Zayıf Fırsatlar Tehditler (GZFT) Analizi'nden doku karakterindeki farklılaşmalara, kullanıcılardan paydaşlara, sorunlardan ihtiyaçlara, potansiyelden her unsurda çeşitliliklere dek farklı ve kalabalık etkenler de problemin temel parçaları olarak karşımıza çıkmaktadır. Bileşen/etken sayısındaki artış hem nicelik hem nitelik artışını beslemektedir ve bu ise çözüm pratiklerinde zorlu süreçlere neden olmaktadır.
- Miras alanlarının korunması ve yönetiminde zamanlama oldukça önemli ve kritik bir unsurdur. Erken evre ve sürdürülebilir çalışmalar, koruma alanında yüksek bilinç ve farkındalık sağlamakta, başından itibaren entegre sistem geliştirilmesine olanak tanımakta, tehditleri müdahale edilebilir bir aşamada fark ederek reel ve pratik çözüm yolları sunmaktadır. Dolayısıyla alan korunmakta, ÜED asgari düzeyde etkilenmektedir.
- Dünya miras alanları bazen tek bir yapı, bazen yapı öbeği, bazen tarihi kent çekirdeği ve bazen de geniş bir alan, kent, bölge, rota ya da seri varlık olarak farklı ölçeklerde karşımıza

çıkılmaktadır. Bu durumlarda sıkça kurum ve paydaş sayısı, bazen de taraf devlet sayısı artmaktadır. Hatta ulus ötesi bir yönetim söz konusu olduğunda yönetim kademeleri artmakta ve farklı yönetsel hiyerarşi kabulleri yönetimde karmaşaya neden olmaktadır. Yetki karmaşaları ve/veya çakışmalar, potansiyeli sınırlandırmakta eylem kapasitesini düşürmektedir.

- Finans kaynaklarındaki yetersizlik görünür olmamasına rağmen birçok tehdidin altındaki temel nedendir. Süreksiz ve belirsiz fonlar miras alanlarını kısa vadeli eylemlere yönlendirmekte, fonlar nedeniyle uzun vadeli eylemleri tamamlayamamakta ya da hiç başlanmamaktadırlar. Korumanın uzun vadeli eylemlerle gerçekleştirildiği düşünüldüğünde finans kaynaklarının sürekliliği ve düzenli oranlarda olması planları uygulanabilir kılmaktadır.
- DMA statüsü beraberinde koruma ve yönetim aktivitelerini görünür kılmakta, varlığa ilişkin sorunlar bilinir olmaktadır. Bu durum, halkın miras alanına dair merak ve farkındalığına sebep olmakta, aidiyet duygusunu güçlendirmektedir.

Kaynakça

- OUV Statement of Imperial Palaces of the Ming and Qing Dynasties in Beijing and Shenyang, <https://whc.unesco.org/en/list/439> (Erişim Tarihi: Kasım 2018).
- OUV Statement of Historic Areas of İstanbul, <https://whc.unesco.org/en/list/356> (Erişim Tarihi: Kasım 2018).
- OUV Statement of Historic Centre of Cordoba, <https://whc.unesco.org/en/list/313> (Erişim Tarihi: Kasım 2018).
- OUV Statement of Historic Centre of Florence, <https://whc.unesco.org/en/list/174> (Erişim Tarihi: Kasım 2018).
- OUV Statement of Venice and its Lagoon, <https://whc.unesco.org/en/list/394> (Erişim Tarihi: Kasım 2018).
- OUV Statement of Historic Centre of Rome, the Properties of the Holy See in that City Enjoying Extraterritorial Rights and San Paolo Fuori le Mura, <https://whc.unesco.org/en/list/91> (Erişim Tarihi: Kasım 2018).
- OUV Statement of Natural and Culturo-Historical Region of Kotor, <https://whc.unesco.org/en/list/125> (Erişim Tarihi: Kasım 2018).
- Periodic Reporting 1st Cycle of Imperial Palaces of the Ming and Qing Dynasties in Beijing and Shenyang, Section II, 2003, <https://whc.unesco.org/en/list/439/documents/> (Erişim Tarihi: Ekim 2018).
- Periodic Reporting 1st Cycle of Historic Areas of İstanbul, Section II (Summary), 2006, <https://whc.unesco.org/en/list/356/documents/> (Erişim Tarihi: Ekim 2018).
- Periodic Reporting 2nd Cycle of Historic Areas of İstanbul, Section II, 2014, <https://whc.unesco.org/en/list/356/documents/> (Erişim Tarihi: Ekim 2018).
- Periodic Reporting 1st Cycle of Historic Centre of Cordoba, Section II (Summary), 2006, <https://whc.unesco.org/en/list/313/documents/> (Erişim Tarihi: Ekim 2018).
- Periodic Reporting 2nd Cycle of Historic Centre of Cordoba, Section II, 2014, <https://whc.unesco.org/en/list/313/documents/> (Erişim Tarihi: Ekim 2018).
- Periodic Reporting 1st Cycle of Historic Centre of Florence, Section II (Summary), 2006, <https://whc.unesco.org/en/list/174/documents/> (Erişim Tarihi: Ekim 2018).
- Periodic Reporting 2nd Cycle of Historic Centre of Florence, Section II, 2014, <https://whc.unesco.org/en/list/174/documents/> (Erişim Tarihi: Ekim 2018).
- Periodic Reporting 1st Cycle of Venice and its Lagoon, Section II (Summary), 2006, <https://whc.unesco.org/en/list/394/documents/> (Erişim Tarihi: Ekim 2018).
- Periodic Reporting 2nd Cycle of Venice and its Lagoon, Section II, 2014, <https://whc.unesco.org/en/list/394/documents/> (Erişim Tarihi: Ekim 2018).
- Periodic Reporting 1st Cycle of Historic Centre of Rome, the Properties of the Holy See in that City Enjoying Extraterritorial Rights and San Paolo Fuori le Mura, Section II (Summary), 2006, <https://whc.unesco.org/en/list/91/documents/> (Erişim Tarihi: Ekim 2018).
- Periodic Reporting 2nd Cycle of Historic Centre of Rome, the Properties of the Holy See in that City Enjoying Extraterritorial Rights and San Paolo Fuori le Mura, Section II, 2014, <https://whc.unesco.org/en/list/91/documents/> (Erişim Tarihi: Ekim 2018).
- Periodic Reporting 1st Cycle of Natural and Culturo-Historical Region of Kotor, Section II (Summary), 2006, <https://whc.unesco.org/en/list/125/documents/> (Erişim Tarihi: Ekim 2018).
- Periodic Reporting 2nd Cycle of Natural and Culturo-Historical Region of Kotor, Section II, 2014, <https://whc.unesco.org/en/list/125/documents/> (Erişim Tarihi: Ekim 2018).

- SOC Reports of Imperial Palaces of the Ming and Qing Dynasties in Beijing and Shenyang, <https://whc.unesco.org/en/list/439/documents/> (Erişim Tarihi: Ekim 2018).
- SOC Reports of Historic Areas of İstanbul, <https://whc.unesco.org/en/list/356/documents/> (Erişim Tarihi: Ekim 2018).
- SOC Reports of Historic Centre of Cordoba, <https://whc.unesco.org/en/list/313/documents/> (Erişim Tarihi: Ekim 2018).
- SOC Reports of Historic Centre of Florence, <https://whc.unesco.org/en/list/174/documents/> (Erişim Tarihi: Ekim 2018).
- SOC Reports of Venice and its Lagoon, <https://whc.unesco.org/en/list/394/documents/> (Erişim Tarihi: Ekim 2018).
- SOC Reports of Historic Centre of Rome, the Properties of the Holy See in that City Enjoying Extraterritorial Rights and San Paolo Fuori le Mura, <https://whc.unesco.org/en/list/91/documents/> (Erişim Tarihi: Ekim 2018).
- SOC Reports of Natural and Culturo-Historical Region of Kotor, <https://whc.unesco.org/en/list/125/documents/> (Erişim Tarihi: Ekim 2018).
- State of Conservation of World Heritage Properties, A statistical analysis (1979-2013), UNESCO World Heritage Publishing, 2014.
- WHC Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention, 30 June 1977, <https://whc.unesco.org/archive/opguide77a.pdf> (Erişim Tarihi: Ekim 2018).
- WHC Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention, 12 July 2017, <https://whc.unesco.org/en/guidelines/> (Erişim Tarihi: Ekim 2018).
- URL 1, WHC State of Conservation Information System (SOC), <https://whc.unesco.org/en/soc/> (Erişim Tarihi: Kasım 2018).
- URL 2, WHC Periodic Reporting, <https://whc.unesco.org/en/periodicreporting/> (Erişim Tarihi: Kasım 2018).
- URL 3, UNESCO Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunması için Hükümetlerarası Komite, Dünya Mirası Sözleşmesi Uygulama Rehberi, <http://www.alanbakanligi.gov.tr/evrak/document-57-11.pdf> (Erişim Tarihi: Kasım 2018).
- URL 4, <https://whc.unesco.org/en/factors/> (Erişim Tarihi: Kasım 2018).
- URL 5, <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6360.pdf> (Erişim Tarihi: Aralık 2018).
- URL 6, <http://www.islamansiklopedisi.info/dia/ayrmetin.php?idno=420568> (Erişim Tarihi: Aralık 2018).
- URL 7, <https://whc.unesco.org/en/periodicreporting/> (Erişim Tarihi: Aralık 2018).
- 6745 sayılı kanun, madde 26. (2016). T.C. Resmi Gazete, 29824, 7 Eylül 2016.
- 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu, Ek 2 maddesi. (1983). Alan Yönetimi ile Anıt Eser Kurulunun Kuruluş ve Görevleri ile Yönetim Alanlarının Belirlenmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik, (2005). T.C. Resmi Gazete, 26006, 27 Kasım 2005.